

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta

Bakalářská práce

Sókratés

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Stránský, Ph.D.

Autor práce: Monika Tesárková

Obor: Filosofie (KS)

2023

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem autorkou této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

.....

podpis

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych na tomto místě poděkovala především vedoucímu bakalářské práce Mgr. Jiřímu Stránskému, Ph.D. za cenné rady, připomínky a podporu v průběhu přípravy. Současně bych ráda poděkovala všem vyučujícím katedry filosofie a religionistiky, kteří byli po celou dobu mého studia velmi vstřícní a nápomocní. V neposlední řadě bych svůj dík také ráda vyjádřila mé rodině za podporu a trpělivost po celou dobu studia.

Obsah

ÚVOD	5
1 SÓKRATŮV ŽIVOT	7
1.1 SÓKRATOVA DOBA A ŽIVOT	7
1.2 SÓKRATÉS A SOFISTÉ	7
2 SÓKRATÉS JAKO POSTAVA PLATÓNOVÝCH DIALOGŮ	9
2.1 PLATÓN	9
2.2 OBRANA	10
2.3 KRITÓN.....	11
2.4 EUTHYFRÓN – O ZBOŽNOSTI	13
2.5 LACHÉS - O STATEČNOSTI	14
2.6 KLEITOFÓN	15
3 XENOFÓN	17
3.1 VZPOMÍNKY NA SÓKRATA	17
4 ARISTOFANÉS	20
4.1 OBLAKA	20
5 SÓKRATÉS V ARISTOTELOVĚ DÍLE	22
ZÁVĚR.....	25
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	26

ÚVOD

Pro studium filosofie je osoba Sókrata bezesporu jedna ze stěžejních. Po filosofech, kteří se zabývali otázkami po zrodu kosmu a řádu přírody, se v Řecku v době Sókratova života obracela pozornost k otázkám zabývajícím se záležitostmi člověka, především potom k morální filosofii. Potíž zůstává v tom, že neexistují žádné písemnosti, které by po sobě tento muž zanechal. I přesto zůstává jednou z nevlivnějších osobností západní filosofie. Jeho filosofické působení spočívalo v přímé interakci s ostatními. Řada z jeho současníků ale jeho působení zaznamenala v dílech, která zůstala zachována až do dnešních dnů, a tak máme k dispozici celkem ucelenou představu o tom, kým Sókratés byl, jak žil a v čem spočívalo jeho filosofické působení.

Již po staletí se nejen filosofové snaží odhalit, jaký vlastně historický Sókratés byl. A nejen jako filosof, ale také jako obyčejný člověk se svými zálibami, nelibostmi, zvyky a zlozvyky atd. Právě to, že po sobě nezanechal žádné písemné svědectví, motivuje mnohé k více či méně úspěšným pokusům o odhalení toho, kým Sókratés byl. Ačkoli v dialogu *Faidón* je zmínka o tom, že Sókratés těsně před svou smrtí „zveršoval bajky Aisópovy a složil zpěv na Apollóna“ (*Phaed.* 60d). Jak sám filosof v dialogu říká, měl často sen, který mu říkal: „Sókrate, dělej músické dílo a to budiž tvá práce!“ (*Phaed.* 60e) Sókratés sen chápal tak, že má dělat filosofii tak, jak ji za svůj život provozoval, neboť filosofie je největší músické umění, ale když byl odsouzen a jeho poprava byla odložena kvůli slavnosti boha, napadlo ho, že možná ho sen nabádal k tomu, aby dělal músické dílo v „obyčejném“ smyslu. Aby upokojil své svědomí, poslechnul svůj sen. A protože sám nebyl vypravěčem, vzal si na pomoc Aisópovy bajky, které zveršoval. (*Phaed.* 60c-61b) Jestliže však toto dílo opravdu vzniklo, nedochovalo se.

Také Sókratův konec má jistě velký podíl na tom, že se jeho osobou nepřestávají po staletí nejen filosofové zabývat. „Kdyby byl Sókratés, jak jsme ho poznali, dožil v klidu své dny, věnované do posledního dechu jeho výchovnému poslání, byl by vešel do dějin jako neobyčejně zajímavá postava a spolu jako plodný iniciátor filosofického myšlení soudobého, byly by psány a napodobovány různé sókratovské hovory, jako byly psány ještě za jeho života, byly by možná psány i pamflety proti němu, vyvolávající další obranné reakce, ale nebyla by vznikla sókratovská legenda. Tu navodilo Sókratovo odsouzení a Sókratova smrt“.¹

Ani tato práce nemá ambici najít nebo určit tu jedinou správnou interpretaci, ale pouze se pokusit na základě dostupné literatury co možná systematicky a přehledně ukázat, jak různí autoři různých profesí, z různých vrstev společnosti a v různých časech pohlíželi na tuto pozoruhodnou osobnost a snažili se vyložit její filosofii. Sókratés je zmiňován v bezpočtu nejen literárních a filosofických děl. Zde se zaměřím na ta, která jsou relevantní jak z hlediska množství zdrojů, tak z hlediska filosofického.

Při psaní této práce jsem čerpala co se týče primární literatury přímo z Platónových dialogů a díla Xenofónova a Aristotelova. Sekundárními zdroji jsou především J.L. Fischer a Jan Patočka, z cizojazyčných pak Gregory Vlastos. Konkrétní díla jsou uvedena v seznamu literatury.

V úvodu se krátce věnuji Sókratovu životu na pozadí historických událostí. Dále se v první části zaměřuji na sofistické hnutí.

¹ FISCHER, J. L. (1992): *Případ Sokrates*, s. 142.

Druhá část obsahuje výčet Platónových raných děl, ve kterých představuje Sókratés hlavní nebo jednu z hlavních postav. Vybrala jsem díla, jejichž předmět a v některých případech i forma jsou jeden od druhého odlišný. První z nich je *Obrana*, která poskytuje širokou výpověď o Sókratově životě a myšlení. Logicky za ní následuje *Kritón*, který chronologicky na *Obranu* navazuje. Zde jsou předmětem diskuze zákony jako nejvyšší autorita pro aténskeho občana o Sókratově vnímání zákonů a práva a časově následuje po jeho odsouzení. Dalšími dialogy jsou *Euthyfrón* a *Lachés*, které jsem vybrala jako rané Platónovy dialogy, kde Sókratés plně rozvíjí svoji dialektiku. Posledním dílem je *Kleitofón*, který jaksí vybočuje ve srovnání s ostatními díly. Sókratés zde zastává spíše pasivní roli posluchače, zatímco se poukazuje na některé rozpory v jeho učení.

Třetí část patří řeckému dramatikovi Aristofanovi, který „oslavil“ Sókrata ve své komedii *Oblaka*. Aristofanova komedie zvdává mnoho podnětů pozdějším autorům ke zkoumání, zda se jedná jen a pouze o karikaturu nebo má jeho Sókratés reálný základ. Dalším autorem, jehož dílo svým rozsahem podává širší výpověď o Sókratovi je Xenofón. Jeho Xenofóntdílo *Vzpomínky na Sókrata* není jistě filosoficky tak relevantní jako například díla Platónova, ale poskytuje Sókratův náhled do různých oblastí života z perspektivy žáka, který si velmi vážil svého učitele. V Xenofóntově případě jde o skutečnou oslavu Sókrata.

Arisoteles, který sice nemohl podat o Sókratovi přímé svědectví, ale byl žákem Platóna, navštěvoval jeho Akademii, kde byla Sókratova filosofie stále živá. I v jeho dílech můžeme najít zmínky o Sókratovi a jeho přínosu.

Poslední část této práce je věnována Sókratově filosofii a metodě, kterou užíval.

V závěru poukazuji na těžkosti, se kterými se setkáváme, když chceme Sókrata „uchopit“. Dále zhodnocuji, zda byl dosažen vytyčený cíl této práce a shrnuji Sókratův přínos pro západní filosofii. Jelikož cílem této práce je ukázat relevantní prameny, ze kterých je možno čerpat informace a jelikož žádný z nich není autentický, shrnuji zde také možné důvody, proč různá pojetí osobnosti a působení Sókrata mohou být v některých případech tak odlišná.

1 SÓKRATŮV ŽIVOT

1.1 Sókratova doba a život

Sókratés (asi 469-399 př. Kr.) podle všeho prožil téměř celý svůj život v Aténách až na dobu, kdy se účastnil vojenských tažení. Atény té doby byly střediskem kultury a vzdělanosti na straně jedné, na straně druhé městem, které bylo často účastníkem válek a jehož politické zřízení se za jeho života několikrát změnilo. Narodil se zhruba r. 470 př. n. l., tedy těsně po vítězných válkách řecko-perských, prožil rozmach Athén, vrcholící obdobím perikleovským (443-429 př. Kr.), i jejich pád po prohrané válce peloponéské (431-404 př. Kr.), hrůzovládu třiceti a obnovu demokracie, jíž byl odsouzen k smrti (399).²

Sókratés nebyl politikem, ale zabýval se tématy společenskými i politickými, tedy záležitostmi obce. Jeho společenský život byl velmi bohatý a rozmanitý. Ačkoli podle všeho chudý a „nezaměstnaný“, vždycky bosý a v obnošeném šatu, býval čestným hostem opulentních hostin svých zámožnějších přátel a příznivců.

Co se týče jeho narození a původu, o tom máme díky Platónovi poměrně přesné informace, neboť v dialogu *Theaitétos* (*Tht.* 149 a.) Sókratés sám říká, že je synem porodní báby Fainarety a v dialogu *Lachés* zase Lysimachos mluví o jeho otci, sochaři Sofroniskovi (*Lys.* 181 a, b), jako o svém příteli a o jednom z nejlepších mužů. Sókratés se asi učil u svého otce sochařskému umění, není ale jasné, zda toto řemeslo nebo umění kdy provozoval.

Vzhledem k tomu, že Sókratés sloužil jako plně ozbrojený stařecký těžkooděnc, dá se předpokládat, že jeho rodina nebyla chudá a on získal značné dědictví. Pokud ale kdy byly jeho majetkové poměry příznivé, zřejmě o svůj majetek přišel, možná neuváženou půjčkou příteli. V době, kdy Aristofanés napsal svoje *Oblaka*, už žil velice skromným životem. V době svého odsouzení nabízel za sebe pokutu jednu minu.³ Svou bídu ale prý nesl velice dobře. Jeho potřeby byly velice skromné. Chodil pořád v jednom rouchu, bosý, bez pokrývky hlavy ať v létě nebo v zimě. Podle anekdoty měl tento oděv i na smrtelné posteli i přesto, že mu nabízeli vzácné úmrtní roucho. Jeho zámožný přítel Kritón mu asi spravoval nějaké malé jmění, které mu ještě zůstalo⁴

1.2 Sókratés a sofisté

Sókratovi předchůdci, tzv. presókratičtí filosofové, se zabývali především filosofií přírody, kosmologií, kosmogonií, geometrií, matematikou... I sám Sókratés se zřejmě jako mladý zabýval těmito otázkami. Učení přírodních filosofů dobře znal, stýkal se Anaxagorovým žákem Archelaem. Ve svém zralejším období se ale odmítl zabývat tématy přírodní filosofie, neboť podle něj nejsou tyto lidskému rozumu přístupné.⁵

Asi v polovině 5. století přicházejí na scénu sofisté. Jejich nástup je reakcí na nové potřeby plynoucí z rozvoje demokracie. Výraz sofistika pochází z řeckého *sofos*, moudrý. Nemá tedy žádné negativní konotace, spíše naopak. Je žádoucí, aby se svobodný občan zapojil do veřejného života a sofisté jim měli při tomto být nápomocni tím, že je zasvětili do řečnického umění nebo politických záležitostí, aby se mohli účastnit

² Srov. FISCHER, J. L. (1992): *Případ Sokrates*, s. 23.

³ Srov. PATOČKA, J. (1992): *Sókratés: přednášky z antické filosofie*, s. 65-66.

⁴ Tamtéž, s. 66.

⁵ Srov. ASMUS, V.F. (1986): *Antická filozofie*, s. 104.

politického života v obci. Nejsou to učitelé v pravém smyslu toho slova, nesdružují se za účelem výuky, spíše jsou si navzájem konkurenty. Nezůstávají na jednom místě, cestují, aby své učení rozšiřovali tam, kde je žádáno a kde za ně dostanou dobře zapláceno.⁶

Jejich činnost spočívala zejména ve výuce rétoriky, ale také hudbě, geometrii nebo astronomii. Dalším jejich působištěm byly soudy, nechávali se najmout, aby sepsali řeči, které se před soudem pronášely nebo je přednášeli oni sami. Účelem toho bylo jediné, vyhrát soudní líčení. Také svým žákům slibovali úspěch ve věcech soudních. Sofisté byli výborní rétoři a to s sebou přinášelo některé potíže. Samotné vystoupení rétora mohlo upoutat víc pozornosti, než téma řeči samotné.⁷

Zpochybňovali základy tradičních institucí a víry, aniž by byli schopni nabídnout nějaké uspokojivé intelektuální řešení problému.⁸

Platón důsledně odmítal, že by Sókratés byl sofistou. Fischer píše, že Sókratés byl zřejmě žákem Archealovým, který byl žákem Diogéna z Apollónie. Diogénes (nar. asi 460 př. Kr) se zabýval nejen otázkami přírodně-filosofickými, ale také již kulturně antropologickými. Pokud byl Sókratés žákem Archealovým, byl jím tedy zasvěcen do obou těchto oblastí.⁹ Následně se okolo Sókrata vytvořil přátelský kroužek, který se pravidelně scházel a na tyto schůzky Sókratés od přátel vybíral. Zde by tedy mohl být nalezen jeden z důvodů, proč byl Sókratés některými označován za sofistu. Rozdíl oproti tomu, jak si počínali sofisté ale spočívá mimo jiné v tom, že Sókratés se svou „školou“ nikam necestoval, tato setkání probíhala výhradně na aténské půdě.¹⁰

Stejně jako sofisté, i Sókratés byl výborným řečníkem, na rozdíl od nich ale usiloval o nalezení pravdy, zatímco řečvi, pronášené sofisty byly připravené a vykrášlené, uměli mluvit přesvědčivě, ale o pravdu v nich nešlo. „...*musíte se mít na pozoru, abyste se nedali ode mne oklamat, ježto prý jsem silný řečník... nejsem ani dost málo silný řečník, ..., ač jestliže snad nenazývají silným řečníkem toho, kdo mluví pravdu; neboť jestliže myslí toto, souhlasil bych, že i já jsem řečník, ovšem ne takový jako oni*“ (Ap. 17b)

Na druhou stranu si sofismus nezaslouží jednostranné zavržení. Poskytnutím průpravy a výuky splnili významnou úlohu v řeckém politickém životě. Převedení zájmu myslitelů na člověka jako takového, na myslící subjekt s vlastní vůlí, posloužilo jako přechodné stadium k velkým platónským a aristotelským úspěchům.¹¹

⁶ Srov. PATOČKA, J. (1992): *Sókratés: přednášky z antické filosofie*, s. 94.

⁷ Srov. ASMUS, V.F. (1986): *Antická filosofie*, s. 98.

⁸ Srov. COPLESTON, F. CH. (2014): *Dějiny filosofie*, s. 133.

⁹ Srov. FISCHER, J. L. (1992): *Případ Sokrates*, s. 47.

¹⁰ Srov. PATOČKA, J. (1992): *Sókratés: přednášky z antické filosofie*, s. 95-96.

¹¹ Srov. COPLESTON, F. CH. (2014): *Dějiny filosofie*, s. 119-120.

2 SÓKRATÉS JAKO POSTAVA PLATÓNOVÝCH DIALOGŮ

2.1 Platón

Není pochyb o tom, že nejrozsáhlejším pramenem informací, které se o Sókratovi dochovaly, jsou díla jeho žáka Platóna (427-347 př. Kr.). Se Sókratem se Platón zřejmě seznámil prostřednictvím Kritia, když mu bylo asi osmnáct let. Platón pocházel z vážené aristokratické rodiny a zamýšlel pro sebe politickou kariéru. Nelíbily se mu ale poměry za vlády Triceti. Když byla znovu nastolena demokracie, Platón znovu uvažoval o politické kariéře. Nadobro ho od toho ale odradil soud se Sókratem a jeho smrt.¹² Soudu se osobně nezúčastnil, jelikož byl údajně nemocný (*Phaed.* 59b)

Má se za to, že zejména v jeho tzv. raných dialozích je Sókratés a jeho filosofická práce vykreslena nejvěrněji, v pozdějších dílech se předpokládá, že zde již Platón využíval postavu Sókrata coby tlumočnicka svých vlastních myšlenek. Nelze s určitostí určit chronologické pořadí jednotlivých děl. Mezi prvními se o to pokusil německý teolog a překladatel Platónova díla do němčiny Fridrich Schleiermacher, který rozdělil dílo do tří období podle autorova domnělého myšlenkového vývoje na rané, střední a pozdní. Formu dialogu Platón bezpochyby zvolil proto, aby interpretace byla co nejvěrnější.

Gregory Vlastos rovněž rozčlenil Platónovy dialogy do tří období a poukázal na některé z výroků, které se objevují napříč těmito díly. Podle toho, do jakého období spadají, se některé značně liší. Tak například vidíme, že zatímco v dialozích středního období ovládá matematickou vědu, ve raném období elenktických dialogů nejvíce o tyto vědy žádný zájem a nepodává žádné důkazy o odbornosti. Nebo jiný výrok, který říká, že ve středním období má velkolepou metafyzickou teorii o samostatně existujících formách a oddělené duši jako rozvzpomínání před narozením, v raném období žádnou takovou teorii nemá. Co se týče zbožnosti, tu Sókratés v raných dialozích popisuje jako službu bohům, která je sice nadpřirozená, ale eticky naprosto v souladu s nároky, které jsou na člověka kladeny. Jeho osobní zbožnost je praktická a spočívá v činech. V dialozích ze středního období se zbožnost soustředí společně s božskými, ale neosobními formami, je mystická a uskutečňuje se v kontemplaci.¹³

Sókratés vystupuje ve všech dialozích až na *Zákony*. V raných dialozích pak je hlavní postavou. Tématem dialogů je většinou některá ze ctností, končí ale v *aporii*. Platónovou snahou bylo zachovat věrný a živý portrét Sókratův. Na počátku 19. století se mělo za to, že Platón Sókratovo učení přetvořil, pokud tomu ale tak bylo, jistě to nebylo vědomé a je třeba také vzít v úvahu, že Platón ve svých dílech rekonstruoval dobu, ve které ani nežil. Zajímavostí je, že ze všech postav, které zde vystupují, jsou pouze dvě, které nemají historický základ, a to nejmenovaný Eleat v *Sofistovi* a *Politikovi* a nejmenovaný Aténan v *Zákonech*. Takto mohl skrze tyto dvě postavy vyjadřovat své vlastní myšlenky.¹⁴

Pro tuto práci jsem vybrala pět raných děl, a to: *Obrana*, která je přepisem Sókratovy obhajovací řeči před soudem a jen nejen výpovědi o tom, jak Sókratés svou filosofii provozoval a jaké hodnoty vyznával, ale zároveň je Platónovým mistrovským dramatickým dílem. Na ni navazující Kritón vpovídá o Sókratově víře v zákony obce a jejich následování. Dialogy *Euthyfrón* a *Lachés* jsem vybrala jako důležité z hlediska identifikace Sókratovy dialektické metody. Poslední z nich, *Kleitofón*, je zajímavý

¹² Srov. TAYLOR, A. E. (2012): *Plato: The Man and His Work*, s. 4.

¹³ Srov. VLASTOS, Gregory. (1991): *Socrates: ironist and moral philosopher*, s. 47-49.

¹⁴ Srov. TAYLOR, A. E. (2012): *Plato: The Man and His Work*

kontrastem, v jakém stojí vůči ostatním Platónovým dílům, pokud je jeho dílem. Společným znakem dialogů, které se týkají vymezení pojmu některé ctnosti, o které vypovídají, je fakt, že končí v aporii. A tyto aporie nejsou v dialozích vyřešeny. Nedojde tedy k jasnému vymezení pojmů jednotlivých ctností.

Pokud se zamyslíme nad věrohodností raných dialogů, dojdeme k otázce, odkud Platón při jejich sepisování čerpal. Osobně nemohl být některým diskusím přítomen. Odpovědí na to by mohl být fakt, že v Řecku byl oblíbený jakýkoli zápas, tedy i slovní. A tak o Sókratových vynikajících „představeních“ se mluvilo ještě dlouho potom. Rovněž není vyloučeno, že někteří zanícení posluchači si dělali zápisky o tom, co je nejvíc zaujalo. Také Sókratés sám mohl být Platónovi zdrojem těchto informací. Platón byl velký umělec a dokázal se vžít do postav a vykreslit je tak, jak se mu jevily, často ve světle jeho osobních zálib a averzí.¹⁵

2.2 Obrana

Obrana Sókrata je Platónovou interpretací Sókratovy obhajovací řeči před soudem. Pro Platónovu tvorbu je nesmírně relevantní zejména pro svůj etický rozměr a výpověď o Sókratovi. Sókratovo odsouzení jej velmi zasáhlo a chápal je jako nespravedlnost spáchanou na nejspravedlivějším občanovi.

Scheiermacher se zamýšlí nad tím, kdy a proč Platón *Obranu* vlastně napsal. Pokud by ji napsal, před tím, než se Sókratés obhajoval, poškodilo by to obžalovaného, neboť jeho žalobci by předem věděli, na co se mají připravit. To by pro Sókrata bylo značně nevýhodné a je velice nepravděpodobné, že by mu Platón prokázal takto špatnou službu. Daleko pravděpodobnější se zdá hypotéza, že ji napsal během procesu. A důvod? Buď chtěl Platón svým dílem uvést proces obecně ve známost a zachovat jej i pro časy budoucí nebo chtěl ukázat v pravém světle účastníky a průběh soudního procesu. Existuje ale i třetí možnost, podle anekdoty, kterou Diogénes převzal od neznámého autora, by bylo pro Platóna přirozenější, kdyby napsání Sókratovy obhajovací řeči bylo pro něj příležitostí ukázat v praxi sílu jazyka, kterou on sám objevil, v odpovědi na žalobu pro vyznávání nových božstev a kažení mládeže.¹⁶

Obrana je rozdělena do tří částí, první řeč je pronesena po řeči žalobců, před hlasováním o vině. Zde se Sókratés nejdříve ohrazuje proti tomu, že by byl silný řečník, jak jej nazvali a žalobci a soudci by se měli mít před ním na pozoru, aby se od něj nedali oklamat. Nabádá soudce, aby nedbali způsobu mluvení, ale soustředili se na to, na co by měli, totiž zda mluví věci spravedlivé, což je povinností soudců. Povinností řečníka je mluvit pravdu. (*Ap. 17a-18a*)

Dále se vyjadřuje k první části obžaloby, která říká, že „*Sókratés je vinen a dopouští se Přechinů tím, že zkoumá věci pod zemí i nebeské, že slabší důvody činí silnějšími a že témuž učí i jiné*“ (*Ap. 19b*). Sókratés odmítá, že by kdy mluvil o takových věcech, jak „*Sókratés*“ Aristofanových *Oblak*. Není také pravda, že by vydělával peníze vzděláváním lidí. Vysvětluje, jak došlo k tomu, že začal zkoumat moudrost druhých, což vedlo k tomu, že jej někteří občané aténští začali nenávidět. Podle „*delfské historky*“ jeho přítel, Chairefón, prý šel kdysi do Delf a položil věštce Pythii otázku, zdali je někdo moudřejší, než Sókratés. Ta mu odpověděla, že nikdo není moudřejší. Její odpověď přivedla Sókrata k tomu, že obcházel zástupce z různých oborů lidské činnosti, politiky, básníky a řemeslníky, o kterých si myslel, že jsou moudří, aby tuto věštbu vyvrátil tím,

¹⁵ Srov. FISCHER, J. L. (1992): *Případ Sokrates*, s. 55.

¹⁶ Srov. SCHLEIERMACHER, F. E. (1836): *Schleiermacher's Introd. To The Dialogues Of Plato*, s. 136.

že dokáže, že oni jsou na rozdíl od něj moudří. Našel u nich ale jen předstíranou moudrost, mnozí, kdo nebyli tak proslulí, byli v moudrosti zdatnější. Sókratés tak došel k závěru, že on sám sice také nemá moudrost, ale raději si zvolí zůstat tak, jak je, tedy nebýt moudrý jejich moudrostí, ani neznalý jejich neznalostí. Věštba tedy podle všeho znamenala to, že lidská moudrost má jen malou cenu a vskutku moudrý je jen bůh. (Ap. 21a-22e)

Druhý bod obžaloby zní: „*Sókratés je vinen tím, že kazí mládež a že nevěří v bohy, ve které věří obec, nýbrž v jiná daimonia*“ (Ap. 23 b-c) Následuje dialog s jedním z žalobců, Melétem, kde se Sókratés snaží zjistit, jakým způsobem kazí mládež. Melétoš říká, že to Sókratés dělá úmyslně. To Sókratés vyvrací s tím, že pokud by někomu činil škodu, nebude se s ním stýkat. Takže jediná možnost je, že kazí mládež neúmyslně a za to by podle zvyků neměl být poháněn před soud. Sókratés se ptá, jestli tedy kazí mládež tím, že nevěří v bohy, ve které věří obec, ale v nová daimonia. To Melétoš odsouhlasí a řekne, že Sókratés vůbec v bohy nevěří. Sókratés se zeptá, zda je možné, aby někdo věřil v daimonská díla a přitom nevěřil v daimony. Na to Melétoš odpoví, že to možné není. Daimoni jsou ale považováni za bohy nebo syny bohů. Jak by tedy mohl Sókratés věřit v syny bohů a v samotné bohy ne? Obžaloba, že Sókratés nevěří v bohy tedy nemůže být oprávněná. (Ap. 23c-27e) Tím Sókratés vyvrátil Melétovu obžalobu. Melétoš přesto navrhuje trest smrti. Jako protinávrh Sókratés navrhuje, aby byl živen jako muž, zasloužilý o obec. Nebo by si měl navrhnout vězení nebo vyhnanství? Nebo peněžitou pokutu? On ale nemá peníze. Navrhuje tedy pokutu jednu minu stříbra. Jeho přátelé (Platón, Kritón, Kritobúlos a Apollodóros) jej vybídnou, aby navrhnul třicet min, za které budou ručit. (Ap. 36b-37b). Je potvrzen rozsudek smrti a Sókratés vyslovuje svou věštbu nad těmi, kdo mu vzali život. Zabíjením lidí nezabrání tomu, aby jim někdo nevyčítal, že nežijí dobrý život. „*Tento způsob zbavovati se soudců není totiž ani dobře možný, ani krásný, ale onen je nejkrásnější i nejsnazší, neumlčovati jiných, nýbrž zařizovati sám sebe, aby byl člověk co nejlepší. S touto tedy věštbou odcházím od vás, kteří jste mě odsoudili*“ (Ap. 38c-d) Dále pohovoří s přáteli o tom, že je naděje, že smrt bude něco dobrého, buď jako nebytí, jako bezesný spánek a mrtvý nic necítí nebo je to stěhování duše na jiné místo. Pokud by to bylo druhé, potom je to dobro, neboť v Hádu se setká s opravdovými soudci, kteří tam soudí. (Ap. 40c-41a). „*Ale už je čas, abychom odešli, já na smrt, vy k životu; kdo z nás jde k lepší věci, není známo nikomu, leda bohu*“ (Ap. 42)

Autentičnost obrany podporuje několik faktů, zejména Platónův vztah k Sókratovi a dále také skutečnost, že v době, kdy *Obranu* sepsal, mnozí z těch, kdo Sókrata znali, byli stále naživu.

Máme tendenci na základě toho, jak ve svých dílech Platón Sókrata vykresluje, odsoudit žalobu proti Sókratovi jako zkonstruovanou, neoprávněnou a nespravedlivou.

Stejný pohled na *Obranu* ale nesdílí všichni autoři, např. podle Granta je *Obrana* „*idealizovaná a převážně smyšlená verze Sókratovy obhajoby před soudem*“.¹⁷ Fischer zase uvádí, že se má za to, že *Obrana* je jakýmsi manifestem žáka k uctívanému učiteli.¹⁸ Druhá se odehrává před hlasováním o trestu a třetí po vynesení rozsudku smrti.

2.3 Kritón

Dialog Kritón navazuje na *Obranu* a předchází ději dialogu Faidón, který je věnovaný poslednímu dni Sókratova života a jeho odchodu z něj. Tento dialog je nepřímý, je to

¹⁷ Srov. GRANT, M. (1999): *Klasické Řecko*, s. 233.

¹⁸ Srov. FISCHER, J. L. (1992): *Případ Sokrates*, s. 42.

Faidónovo převyprávění toho, co se dělo ve vězení v Sókratův poslední den. Končí Sókratovou smrtí, kdy tento vypije číši bolehlavu. Kritón je dialog přímý, jeho aktéry jsou pouze Sókratés a jeho přítel Kritón. Odehrává se ve vězení, kam za Sókratem přichází jeho přítel, aby mu pomohl se z vězení dostat. Je brzy ráno a Sókratés ještě spí. Kritón, který uplatil strážce, aby se dostal k Sókratovi, jej ale nebudí a tiše čeká, než se jeho přítel sám probudí. Když se tak stane, obdivuje Kritón, jak může odsouzený na smrt tak dobře spát vzhledem k tomu, co jej čeká. Sókratés je ale se svým osudem smířený a vysvětluje svému příteli, že v jeho věku by bylo pošetilé mít strach ze smrti. Sókratés má poslední jeden nebo dva dny života před sebou, záleží, přikloníme-li se k výkladu odsouzeného, který tak miní podle snu, který té noci měl, nebo k výkladu Kritóna, který soudí, že loď, po jejímž připlutí z Délu má být vykonán trest za jeden den, připluje právě dnes. (*Ap. 43b-43d*)

Je nejvyšší čas představit odsouzenici plán na jeho záchranu. Ten je takový, že bohatý Kritón a jeho majetní přátelé vyvedou Sókrata s pomocí svých peněz z vězení. Prostředky na uskutečnění tohoto plánu nabízí nejen sám Kritón, ale pro případ, že by odsouzený přítel se zdráhal vzít si jeho peníze, tak i jeho známí z ciziny. Plánuje pro něj život v cizí zemi, kde si ho budou vážit a už ho nebudou obtěžovat. Apeluje také na jeho otcovské povinnosti, zmiňuje jeho syny, které by Sókratés měl sám vychovat, aby se jim dostalo toho nejlepšího. Jinak je jejich budoucnost velmi nejistá, čeká je úděl sirotků. Podle něj Sókratés svým rozhodnutím podrobit se rozsudku zrazuje sám sebe a činí nespravedlivě. Usiluje o to, oč usilovali jeho nepřátelé. (*Ap. 45b-46a*)

Sókratés ale připomíná, že celý život se řídí podle rozumu a svá mínění nemění podle toho, v jaké se zrovna nachází situaci. A tak to, co bylo podle něj spravedlivé v době, kdy byl svobodným občanem aténským, je stále spravedlivé. Vysvětluje Kritónovi, že jako aténský občan přijímá i zákony této obce. Pokud by je přijmout nechtěl, měl možnost se svobodně rozhodnout pro jiné místo k žití. Útěkem před uloženým trestem by se dopustil nespravedlnosti. A to nejen na sobě, ale i na druhých. Kdo ví, jestli by ti, kteří mu k němu napomáhali, nebyli posláni do vyhnanství, zbaveni občanských práv a majetků. (*Ap. 52e-53b*)

Je spravedlivé, aby Sókratés opustil vězení bez svolení Atéňanů? Pokud by se to ukázalo spravedlivým, pokusí se o to, pokud ne, nechají to být. Stanoví se, že se nesmí nijak jednat nespravedlivě nebo splácet bezpráví bezprávím nebo zlé zlým. Pokud by se Sókratés pokusil o útěk, co by tomu řekly zákony, kdyby za ním přišly? Jak by se před nimi ospravedlnil z toho, že zatímco zákony, které mu byly vhod byly dobré a hodny dodržování a ty které mu nejsou vhod není nutné dodržovat? Tím, že se rozhodnul žít v obci, zavázal se také ctít a dodržovat její zákony. Pokud by utekl a žil v cizí zemi, nemohl by přece hlásat ctnost a spravedlnost po tom, co sám jednal tak nespravedlivě. A děti by také nemohl vychovávat ke spravedlnosti a udělal by z nich cizince. (*Ap. 51c-52d*)

Kritónovi nejen že se nepodaří Sókrata přesvědčit, ale nakonec uzná všechny jeho argumenty, kterými se jeho přítel ohrazuje proti útěku z vězení.

V tomto dialogu chybí snaha o ustanovení nějaké definice. I přesto, že Sókratés považuje svoje odsouzení za nespravedlivé, podrobuje se zosudku. Zákony jsou pro něj nejvyšší autoritou.

2.4 Euthyfrón – o zbožnosti

Tento dialog je zasazen do doby, kdy na Sókrata byla Melétem podaná žaloba pro bezbožnost. U budovy archonta krále, kde se podávaly žaloby pro bezbožnost, což zahrnovalo i zločin zabití člověka, se setkává Sókratés s věštcem Euthyfrónem. Euthyfrón přichází do úřadovny žalovat svého otce, který zavinil smrt člověka a tím se dopustil bezbožnosti. Sókratés pokládá tohoto muže za někoho, kdo má vědění o tom, co je to zbožnost, co je a co není zbožné. Svěří mu, z čeho je Melétem obviněn, tedy že kazí mládež a zavádí nová božstva. Na to věstec odvěti, že bezprávím proti Sókratovi se obec poškozují od samých základů. I on jako věstec bývá terčem kritiky a posměchu, a přesto považuje za důležité jít si svou cestou. Také Sókratés se zajímá, co že je předmětem věstcovy žaloby proti vlastnímu otci, a ten mu to vyličí. Jeho otec nechal v jámě svázaného dělníka, který v opilosti zabil sluhu, zatímco poslal do Atén pro vykladače práva, který by určil, co dělat. Dělník mezitím v jámě zemřel. Euthyfrón tedy za to viní otce z bezbožnosti. Jeho příbuzní mu ale vytýkají, že žaluje vlastního otce kvůli vrahovi. On je však přesvědčen, že se otec dopustil hříchu. (*Euthyphro 2a-4e*)

Podle Taylora hlavní pohnutkou Euthyfrónova počínání bez ohledu na to, jestli byl historickou figurou (jak uvádí, tato situace je natolik bizarní, že nemůže být fikcí), je fakt, že se chce očistit svou zbožností od poskvrny. Za předpokladu, že by byla taková žaloba proti jeho otci úřady zamítnuta, odpovědnost za takové rozhodnutí by byla na úřadech, Euthyfrónovo svědomí by bylo upokojené a on by mohl mít nadále se svým otcem normální vztah.¹⁹

Skutek, který spáchal jeho otec není přestupkem proti občanskému právu, ale proti zbožnosti a Euthyfróna nevede k žalobě lidskost nebo respekt k občanským právům, ale strach z toho, že bude jeho zbožnost poskvrněna tím, že bude sdílet domácnost s člověkem, který se dopustil svatokrádeže. Sókratés, který byl obviněn z bezbožnosti tedy pokládá Euthyfróna za někoho, kdo ví, co je zbožnost.²⁰

Nejprve se Sókratés ptá, co je tedy zbožné, načež mu Euthyfrón odpoví, že právě to, co on činí, tedy stíhat toho, kdo spáchal zločin zabití člověka (*Euthyphro 5d*). Jistě jsou ale i jiné zbožné věci, které Euthyfrón zná. Sókratovi ale nejde o vyjmenování dalších zbožných věcí, ale o *ideu*, která je příčinou toho, že jsou zbožné věci zbožné a hříšné věci hříšné. Tuto *ideu* by potom mohl používat za vzor, podle kterého by nazýval vše, co by v jednání takové bylo zbožným a co ne, hříšným. (*Euthyphro 6d-e*)

Sókratés je překvapen, jak dobře věstec ví, co je a co není zbožné a tak ho přiměje, aby mu podal výklad o tom, co je podle něj zbožné a co hříšné. Euthyfrón nejprve tvrdí, že co je milé bohům, je zbožné, co je jim protivné, to je hříšné. (*Euthyphro 7*) Na což Sókratés odvěti, že je přece možné, že některým bohům je milé to, co jiným protivné a tudíž by za hříšné mělo být pokládáno to, co nenávidí všichni bohové a za zbožné to, co všichni milují. (*Euthyphro 9e*) Ale je zbožné milováno od bohů proto, že je zbožné, nebo je zbožné proto, že je milováno? (*Euthyphro 10a*) Sókratés rozvíjí úvahu o činném a trpném stavu a dochází k závěru, že činný je příčinou trpného, ale ne naopak. Je-li tedy něco milovaného, je to proto, že se miluje. (*Euthyphro 10a-c*) Dále je třeba rozhodnout, zda je zbožnost obchodnické umění v jednání mezi člověkem a bohem (*Euthyphro 13e*) směrem k nějakému vznešenému cíli nebo spočívá v přijímání od bohů a dávání bohům. (*Euthyphro 14d, e*)

¹⁹ Srov. TAYLOR, A. E. (2012): *Plato: The Man and His Work*, s. 147.

²⁰ Tamtéž, s. 149.

V další části se oba shodnou na tom, že zbožnost je část spravedlnosti, je to péče o bohy, jakási služba bohům. Následně se diskutuje, co je to tedy služba bohům, v čem spočívá. Je to přinášení obětí, prošení, ctění, tedy vše, co je bohům milé. Znovu Euthyfrón dochází k tomu, že zbožné je to, co je bohům milé, tedy bohumilé. S tím Sókratés nesouhlasí, podle něj se jejich hovor točí v kruhu a žádá Euthyfróna, aby znovu zkoumali, co je zbožné. K odpovědi ale nedošlo, rozhovor končí odchodem věstce. Euthyfrón zde vystupuje jako ten, kdo ví, jaká je pravá povaha zbožnosti, dokonce se zdá, že má pocit, že on je jaksi vyvolený, odlišný od ostatních. Ukáže se ale, že nedokáže logicky správně zbožnost vymezit. (*Euthyphro 12e-15e*)

Podobně jako v jiných raných Platónových dialozích nedojde ani zde k jasnému vymezení pojmu. Spíš než o nalezení definice jde o samotný dialektický proces, kdy k tomu, aby se mohlo pokračovat k vymezení pojmu, je třeba, aby účastníci rozhovoru našli společně shodu na používání určitých termínů. Sókratés postupuje induktivně snaží se najít společné rysy různých druhů lidského chování, tedy to, co je v nich totožné, jejich podstatu.

2.5 Lachés - o statečnosti

Tento dialog je pojmenovaný po aténském vojevůdci, který je jedním z účastníků dialogu. Sókratés zde působí jako soudce, který má rozhodnout, či mínění je správné. Předmětem hovoření je otázka, zda by měl být součástí výchovy mladých mužů výcvik v šermu.

Nikias míní, že vyučování se šermířskému umění je pro mladé muže užitečné, protože se jím posiluje jejich fyzickou zdatnost a také nebojácnost a zmužilost v boji. Především toto využijí v boji muži proti muži. Pokud by se mladý muž naučil této nauce, jistě by potom zatoužil i po dalších krásných naukách, které mají pro muže velikou cenu (*Lach. 181e-182d*)

Lachés naproti tomu nesouhlasí s tím, že by byl tento výcvik nějak užitečný. Poukazuje na Spartány, jako velké válečníky, kteří tento druh boje nepraktikují. Také nezná žádného učitele šermířství, který by se vyznamenal ve válce. Přínos vzdělání v šermířském umění je podle jeho mínění velmi malý a nevyplatí se proto. Pokud někdo říká, že vyniká v tomto umění, potom musí být vynikající velkou měrou, jinak se vystaví posměchu druhých. (*Lach. 182e-184c*)

Oba otcové tedy žádají Sókrata, aby on rozsoudil, které mínění je správné. Nejprve je třeba stanovit, že pokud se má člověk něčemu učit, potom by mu měl být učitelem odborník. Je také třeba určit, jakého cíle má být dosaženo, co je tedy účelem vzdělávání. Neboť předmětem takové úvahy není prostředek, který slouží k jinému účelu, ale účel sám. Zde se tedy hovoří o vzdělávání jako prostředku pro péči o duši oněch chlapců. Je tedy třeba najít zdatného učitele, který může dokázat, že už úspěšně vypěstovali duše mladých lidí. Sókratés ale neměl žádné takové učitele, neplatil sofistům, kteří jediní jsou prý schopni udělat člověka dokonalým. Není tedy schopen oba mluvíci rozsoudit. Lysimachos navrhuje, aby oba dále probírali věc se Sókratem, on a Melésias budou poslouchat a potom se zařídí podle toho, co z hovoru vyplyne. (*Lach. 184d-190*) Jako první je třeba vědět, co je to zdatnost. Ale jelikož to je pojem široký, Sókratés navrhuje nejdříve se věnovat té její části, která se vztahuje k učení šermu, tedy statečnosti. (*Lach. 190d*)

Lachés pojme statečnost přirozeně ze své perspektivy generála, myslí přirozeně na šik, boj muže proti muži. Jen ten, kdo vydrží a neuteče z boje, je statečný. Statečnost je ale i jinde, než ve válečnických nebezpečích, třeba statečnost na moři, statečnost při

nemocech,... Sókratés na rozdíl od Lachéta nebere v úvahu hodnotu pouhého žití. Zná „vyšší ohrožení než ohrožení pouhého života - ohrožení toho, čemuž je život pouhým prostředkem, bytí u posledního cíle, tj. jednotného a pevného bytí skutečného a pravého bytí“. Sám život, jakožto pouhý život, může ohrožovat bytí v plném smyslu slova. A síla, která v nás vzdoruje tomuto nebezpečí je ta pravá *areté*, jediná a nedílná. Statečnost v pravém smyslu je fakt, že musí udržovat proti ohrožení, které je v životě samém stále přítomno.²¹

Lachés statečnost tedy pojmenuje jako jakousi vytrvalost duše. Ve spojení s rozumností je dobrá a krásná, ve spojení s nerozumností potom škodlivá a zlá. Za statečnost je tedy třeba považovat pouze vytrvalost, která je rozumná. Tedy tu, ve které je člověk dovedný. Sókratés ale uvádí některé situace, kdy i nerozumná, tedy ošklivá vytrvalost může být rozumná i bez toho, aby v ní byl člověk vyučený. Lachés tedy není schopný popsat, co je statečnost. (*Lach. 192c-194b*)

Sókratés vyzve Nikiu, aby ten podal svůj výklad ke statečnosti. Nikias připomíná Sókratovi to, co často sám říká, totiž že je každý je dobrý v tom, v čem je znalý a špatný v tom, v čem je neznalý. Tudíž pokládá statečnost za nějakou znalost. Znalost věcí hrozivých a nehrozivých. S tím ale nesouhlasí Lachés. Znalost je přeci od statečnosti odlišná. Poznání věcí hrozivých a nehrozivých podle něj přísluší věštčům. Nikias oponuje, že věštčům náleží poznání pouze věcí budoucích. Kdo je tedy statečný? (*Lach. 194b-196a*)

Sókratés se vkládá do rozhovoru a přiměje Nikiu, aby odlišil smělost od statečnosti. (*Lach. 197b*). Sókratés shrnuje, na čem se zatím shodli, tedy že jestliže je statečnost částí zdatnosti, pak jsou i jiné části zdatnosti, třeba rozumnost a spravedlnost, na tom se shodnou všichni. Dále, že věci hrozivé způsobují strach, věci nehrozivé nezpůsobují. Dále strach nezpůsobují věci minulé ani přítomné, nýbrž budoucí. Z toho by plynulo, že spravedlnost je znalost věcí budoucích, tedy by bylo odlišné vědění věcí přítomných od vědění věcí minulých a budoucích. To je odmítnuto, týmž věcem rozumí totéž vědění. Statečnost je tedy nejen znalost věcí hrozivých a nehrozivých, nerozumí jen věcem budoucím věcem dobrým a zlým, ale i přítomným a minulým i jiným stejně, jako jiné znalosti. Takto byla podle Sókrata nalezena jen asi třetina statečnosti. (*Lach. 198-199c*)

Nyní se zdá, že statečnost by byla znalost věcí hrozivých a nehrozivých i dobrých a zlých a jiných. To by ale tedy byla celá zdatnost a nejen její část. Na začátku bylo ale rozhodnuto, že spravedlnost je částí zdatnosti, ne celou zdatností. (*Lach. 199 d, e*)

Definice statečnosti nalezena není, ale všichni se shodnou na tom, že pokud se týče výchovy mladíků, pak Sókratés je ten, kdo by se jí měl ujmout. Dokonce i Lysimachos by se rád učil společně s hochy.

Rozborem lze dojít k tomu, že „byla vzata v pochybnost definice, kterou lze označit jako sokratovskou...“ a dále, že „redukci jednotlivých forem zdatnosti na rozumnost jsou ostatní zbaveny své specifčnosti a nakonec zbude jen rozumnost“.²²

2.6 Kleitofón

V jakési opozici vůči ostatním Platónovým dialogům stojí drobný dialog Kleitofón. Už jen strukturou je tento odlišný od ostatních. Sókratés zde mluví pouze na začátku, kde hovoří o Kleitofontovi ve třetí osobě jako o někom, kdo prý nepěkně mluvil o

²¹ PATOČKA, J. (1992): *Sókratés: přednášky z antické filosofie*, s. 140.

²² FISCHER, J. L. (1992): *Případ Sokrates*, s. 94.

rozhovorech se Sókratem a vychvaloval společnost Trasymachovu. Po jeho boku také Kleitofón vystupuje v první knize *Ústavy*.

Sókratés jej tedy vybídne, aby mu vyložil, v čem je horší a v čem lepší, aby věděl, co má vyhledávat a čemu se naopak vyhýbat. Kleitofón říká, že schvaluje a líbí se mu, když Sókratés domlouvá lidem, povzbuzuje je ke zdatnosti. Kárá ho, že sice krásně umí mluvit o tom, že je třeba pečovat nejen o tělo, ale také o duši, ale neprozradí, u koho se tomu mají učit. Stejně tak jeho přednášení o spravedlnosti je velmi povzbudivé a prospěšné, ale zdá se, že sám Sókratés neví, co to spravedlnost je nebo se o to vědění nechce dělit. Říká například, že že nespravedliví nejsou nespravedliví proto, že by byli nevzdělaní nebo neznalí, ale z úmyslu. Na druhé straně je nespravedlnost věc ošklivá a bohům protivná, proč by někdo tedy volil takové zlo? (*Kleit. 407a-408d*)

Kleitofón vydržel dlouho ptát se, co je to spravedlnost, ale zjistil jen tolik, že Sókratés umí ze všech nejlíp povzbuzovat ke zdatnosti. Jednou se říká, že spravedlivé je škodit nepřítelům a činit dobře přátelům. Později se ale ukazuje, že ten, kdo je spravedlivý, nikomu neškodí a vše činí ku prospěchu druhým. Pohybuje se tedy v kruhu a Kleitofón přirovnává jeho konání ke konání někoho, kdo není kormidelníkem, ale přednáší o umění kormidelnickém. Na závěr shrnuje, že pro člověka nepovzbuzeného je jistě Sókratovo povzbuzování prospěšné, ale pro člověka povzbuzeného je toto skoro překážkou, která ho zdržuje od toho, aby se stal zdatným. (*Kleit. 410b-e*)

Dlouho se popíralo, že by autorem tohoto dialogu byl Platón. Důvodem bylo především to, že Kleitofontova tvrzení nejsou v souladu s Platónovou snahou ukázat Sókrata jako nejmoudřejšího z lidí a nejlepšího vychovatele ke zdatnosti. Na druhou stranu zde není nic, co by odporovalo tomu, jak je Sókratés vyobrazen v ostatních jeho dialozích. Taktéž základní předpoklady Sókratova myšlení jsou zde dodrženy. V první řadě jeho přesvědčení, že zdatnost je rozumově zdůvodněná znalost, z čehož vyplývá, že za první zdatnost je jen jedna a za druhé, že nikdo vědomě nejedná proti lepšímu poznání a vědění. Dalším předpokladem je to, že Sókratés nepovažuje tělo samo jakožto tělo za dobré nebo zlé, materiální hodnoty jsou druhořadé, takže ke zdatnosti nepřispívají. Dokonalost je záležitostí pouze rozumné duše.²³

Naopak podle Schleiermachersa i za předpokladu, že jde jen o fragment a následovalo by vyvrácení, není jasné, proč by Platón takto útočil na Sókrata. I kdyby tomu přece tak bylo, v další části by jistě přišel obrat. Soudě ale podle ostatních dialogů, Sókratés by „útok“ zahájil už mnohem dříve. Pokud bychom předpokládali, že toto dílko není Platónovo, ale někoho, kdo chtěl poukázat na nedostatky v Sókratově metodě, potom by tento dialog mohl být kompletní. V případě, že by byl Platónův, nabízí se vysvětlení, že je odpovědí na kritiku, že jeho Sókratés v ostatních dialozích daleko přesahuje toho skutečného. Pravděpodobnější nicméně je, že jde o dialog některého řečníka, namíření proti sokratikům obecně, Platóna nevyjímaje. Tuto verzi podporuje fakt, že celý dialog je parodií platónského pojetí a především všeho, co se týče sofistů jako učitelů umění a politiky.²⁴

²³ Srov. FISCHER, J. L. (1992): *Případ Sokrates*, s. 110.

²⁴ Srov. SCHLEIERMACHER, F. E. (1836): *Schleiermacher's Introd. To The Dial. Of Plato*, s. 347-349.

3 XENOFÓN

V době, kdy se Xenofón (asi 428-354 př. Kr.) narodil, bylo Sókratovi asi 40 let. Na rozdíl od Sókrata tento pocházel ze zámožné athénské aristokratické rodiny. Byl vojákem, vojevůdcem, ale také vojenským a politickým teoretikem, spisovatelem a v neposlední řadě Sókratovým posluchačem, zastáncem a obdivovatelem. Svůj život prožil v době mnoha válek a zvrátů, nejvýznamnější z nich pro jeho tvorbu byla třicet let trvající válka peloponéská. Ve svém díle *Hellénika* výkládá řeckou historii od roku 411 až do roku 362. V jiném spise, *Kýrú anabasis* líčí tažení, kterého se sám zúčastnil.²⁵

Xenofón se se Sókratem stýkal asi čtyři roky (404-401 př. Kr.), tedy v době obnovené aténské demokracie. Jako příslušník aristokracie neměl k demokracii vřelý vztah. Sympatizoval se Spartou a jejím oligarchickým zřízením. Styky se Sókratem, člověkem sice z lidu, ale s aristokratickým smýšlením, tento jeho vztah jen podporovaly.²⁶

3.1 Vzpomínky na Sókrata

Pro účely této práce je relevantní zejména jeho spis *Vzpomínky na Sókrata*. Ten je rozčleněn do čtyř knih. První je věnována Sókratově soudnímu procesu a má stejný název jako Platónovo dílo, které se průběhu soudního líčení také věnuje, tedy *Obrana Sókratova*. Není jasné, která „Obrana“ byla sepsána dříve.

Na rozdíl od Platónova díla, které má být přepisem Sókratovy obhajovací řeči před soudem, Xenofóntova obrana je obhajobou muže, ke kterému autor vzhlížel. V několika kapitolách se snaží vyvrátit nebo vyjasnit některé body obžaloby, která byla proti Sókratovi vznesena. Nejde o filosofický spis, Xenofón zde reaguje na různá nařčení tím, že se snaží ukázat, že Sókratés žil příkladný život a snažil se předat svoji filosofii všem, kteří o ni stáli, že to byl muž pevných zásad, které nejen hlásal, ale také podle nich žil. Proti obvinění, že Sókratés neuznává státem uznané bohy a zavádí jiná Xenofón namítá, že není jasné, o jaký důkaz se žalobci opírali. Sókratés obětoval doma i u společných oltářů a vědělo se, že se řídí věštbami. Obvinění ze zavádění nových božstev by mohlo mít základ v tom, že Sókratés tvrdil, že mu radí hlas boha. Ale ostatní lidé také věří ve věštění, vycházející přitom z letu ptáků, různých hlasů, nahodilých seznámení a obětí. A chápou, že prostřednictvím těchto jim věštbu naznačují bozi. Sókratés nebyl o nic větší novotář než oni.²⁷

Odmítá také obvinění, že by Sókratés kazil mládež. Popisuje ho jako člověka střídmeho, který nezanedbával tělesné potřeby a nechválil ty, kteří tak činí. Byl otužilý, odolný vůči zimě i horku a žil velmi střídmě. Nenechával si platit od svých žáků a o těch, kteří to dělali prohlašoval, že se sami prodali do otroctví, protože musí mluvit s těmi, kteří si je zaplatili. Co se týče opovrhování zákony, Sókratés nesouhlasil s volbou do úřadů losem. Tímto způsobem by se nemělo hlasovat ani při získávání méně důležitých funkcí, než je řízení státu. Podle žaloby takové řeči podněcují mladé

²⁵ Srov. XENOFÓN. (1972): *Vzpomínky na Sókrata a jiné spisy*, s. 10

²⁶ Tamtéž, s. 8

²⁷ Srov. XENOFÓN. (1972): *Vzpomínky na Sókrata a jiné spisy*, s. 21.

lidi k pohrdání platnou ústavou a činí je vzpurnými. To by mohlo vést k násilí, na to ale Xenofón řekne, že k násilí se uchylují jen ti, kteří mají hrubou sílu a nemají rozum. Zde je žaloba zaměřená na to, že Sókratovi žáci Alkibiadés a Kritias způsobili státu mnoho zlého. Xenofón namítá, že oba tito byli povahou velmi ctižádostiví a možná proto se snažili dostat do Sókratovy společnosti, aby se naučili jeho zdrženlivosti a získali mimořádné schopnosti v řečnění i jednání. A dokud byli v Sókratově společnosti, chovali se skromně. Když ale nabyli dojmu, že přerostli své přátele, odtrhli se od Sókrata a věnovali se politické činnosti.²⁸

„I já to mohu dosvědčit... Když si někdo nepamatuje nabádavá slova, nepamatuje si ani na pocity, které probudily v jeho duši touhu po zdrženlivém životě. Není pak divu, že kdo na tohle zapomene, zapomene i na samotnou zdrženlivost“²⁹

Druhá až čtvrtá kniha jsou psané formou dialogu a jsou věnované různým ctnostem, dále pak nutnosti vzdělání s ohledem na vykonávání funkce nejen ve veřejných úřadech a o předpokladech, které by ti, kteří tyto funkce vykonávají nebo chtějí vykonávat, měli mít, další pak je věnována pojmům dobro a krása. V dalších částech pak můžeme vidět, že se Xenofón věnuje podobně jako Platón ve svých dialozích pojmům jako statečnost, spravedlnost, štěstí, ... I zde je použita dialogická forma, ale pokud srovnáme Xenofóntovo dílo s Platónovými dialogy, na první pohled je zřejmý rozdíl ve způsobu, jakým jsou zpracované. Platón jde více do hloubky, vidíme, že aktéři rozhovoru podporují svá tvrzení argumenty, vyvracejí nesprávná tvrzení i ta, která nelze obhájit a snaží se co nejvíce přiblížit správnému poznání. U Xenofóna tento dialektický rozměr chybí, dialogy jsou více či méně pouze převyprávěné. Xenofón zde působí spíše jako komentátor dění, podává svědectví o událostech spíše než že se věnuje filosofickému aspektu dialogů.

Dalším dílem je Hostina. I zde můžeme srovnávat s Platónovým dialogem, konkrétně Symposiem. Oba jsou oslavou lásky a i zde můžeme pozorovat, jako v ostatních Xenofóntových dialozích, že dílo postrádá Platónův dialektický rozměr. Vlastos se ve své knize o Sókratovi věnuje také Xenofóntovým dialogům a poukazuje na několik textů, které jak říká vypovídají o zmatku v chápání doktríny, o které referuje. Zmiňuje také Russela, který jde ještě dál a hovoří o tom, že hloupý muž nikdy nemůže referovat o moudrém muži přesně, protože jen nevědomky překládá to, co slyší do něčeho, čemu rozumí. Vlastos se nicméně Xenofóna zastává a odmítá, že by Xenofón byl hloupý.³⁰

Podle Fischera bylo Xenofóntovým záměrem se ve své ctižádosti zveličít a Sókrata značně přizpůsobil sám sobě.³¹

Patočka shrnuje, že *„v Xenofóntově podání je Sókratés chytrý rozumář, veskrze na blízkou životní praxi zaměřený, bez transcendentální hloubky, beze vší propastnosti bez jiskry*

²⁸ Tamtéž, s. 26-28

²⁹ Tamtéž, s. 29

³⁰ Srov. VLASTOS, Gregory. (1991): *Socrates: ironist and moral philosopher*, s. 101.

³¹ Srov. FISCHER, J. L. (1992): *Případ Sokrates*, s. 14-15.

*božství a mluví-li v něm daimonion, je to v podstatě proto, aby nevypadl z tradičního rámce víry ve věštbu a tudíž z běžné náboženské představy“.*³²

Je nesporné, že co se týče dochované literatury, patří Xenofóntovy spisy k těm relevantním nehledě na jejich filosofický rozměr. Jeho svědectví se dají považovat za přímá, i když byla podle všeho sepsána až s odstupem času. Dá se tudíž předpokládat, že některé dialogy jsou nepřesné a autor čerpal pouze ze svých vzpomínek, pokud si je nezapisoval předem v reálném čase.

Podle Fischera je doslova vyloučeno, aby rozhovory byly interpretovány tak, jak se skutečně udály. Podle něj Xenofón posbíral materiál ze sókratovské literatury a anekdot a pokusil se vše shrnout bez nejmenšího smyslu pro uspořádanost nebo systematičnost.³³

³² PATOČKA, J. (1992): *Sókratés: přednášky z antické filosofie*, s. 8.

³³ Srov. FISCHER, J. L. (1992): *Případ Sokrates*, s. 15.

4 ARISTOFANÉS

Krikatura. Satira. Parodie. To vše jsou Aristofanovy kousky. Aristofanés (asi 450-380 př. Kr.) byl nejslavnějším autorem řecké komedie, hlavním představitelem politické komedie. Jeho dílo čítalo kolem čtyřiceti komedií, zachovalo se jich jedenáct. Ve svých komediích se zabývá aktuálním děním, jeho díla mají být nejen zábavná, ale i poučná. Svou satirou míří na různé nepravosti jak politické, tak sociální. Komedie jsou plné karikatur a ostrého vtipu. Jeho útoky nejsou nicméně nijak osobní, svou satirou se snaží upozornit na nějaký problém nebo zviditelnit nějaké téma. Důležitou roli v jeho dílech hraje sbor, který je jakýmsi tlumočnickem Aristofanových názorů.

4.1 Oblaka

Ačkoli sám Aristofanés považoval hru *Oblaka* za nejlepší, co kdy napsal, umístil se s ní ke svému velkému zklamání až na třetím místě. Jeho hra byla uvedena roku 423 během konání slavností Dionýsií. O příčině neúspěchu dnes můžeme pouze spekulovat. Uvádí se, že možnou příčinou byl fakt, že publikum si nespojilo Sókrata v *Oblacích* se skutečnou osobou Sókrata nebo mu naopak tento útok na něj připadal přehnaný.³⁴ Původně chtěl Aristofanés hru přepracovat a uvést znovu, k opětovnému uvedení ale nedošlo. V době představení tohoto díla bylo Sókratovi 47 let. Platón a Xenofón byli v té době ještě malé děti. Pokud bychom tedy chtěli srovnávat Aristofanovu karikaturu s tím, co píše Platón, je třeba vzít v potaz pouze ta Platónova díla, kde zmiňuje Sókrata v jeho raném období.³⁵

V Aristofanově podání je Sókratés hlavou jakési sofistické školy, která se zabývá vyučováním přírodních věd a řečnického umění. Vznáší se v koši, aby se mu dostávalo čistého vzduchu, který míchá s důvtipnými nápady a dumá o slunci. Oblaky zde představují božstvo, ke kterému se takto Sókratés snaží přiblížit a vyzývá je, aby sestoupily do jeho myslírny. Dalšími božstvy jsou Jazyk a Chaos. Tradiční božstva neexistují. Sókratés zde přijímá do učení Strepsiadova syna Feidippida, jehož vinou se otec dostal do dluhů pro jeho zálibu v koních. Feidippides se zde má naučit, řečnickému umění díky kterému by se mohl otec snadno zbavit dluhů. Původně byl do myslírny přijat a učil se zde sám Strepsiades, ale ukázalo se, že je naprosto neschopný pochopit „moudrost“ Sókratovy myslírny. Proto za sebe poslal svého syna. Syn se v myslírně skutečně vyučí řečnickému umění a jeho otec se díky tomu zbaví dluhů. Pro otce má ale nově nabytá synova dovednost neblahé důsledky, když jedna z jejich hádek přeroste ve rvačku a syn otce zbije. Následně využije nabyté dovednosti argumentace k tomu, aby otce přesvědčil, že syn má právo bít svého otce. Když chce ale dokazovat, že má právo bít i matku, rozhořčený otec podpálí myslírnu.

Děj je velmi jednoduchý, postavy jsou karikaturně vykreslené až do absurdnosti. Stejně jako v ostatních dílech Aristofanových, i tento kus má své poselství, které se autor snaží předat publiku. Především jde o kritiku sofistického hnutí, ke kterému autor počítal také Sókrata. Nejde ale o výsměch přímo Sókratovi, ale sofistům obecně, s jejich poučováním a vzděláváním a také se zálibou v moderní naturfilosofii.³⁶ Tuto domněnku

³⁴ Srov. FISCHER, J. L. (1992): *Případ Sokrates*, s. 40.

³⁵ Srov. BURNET, J. (2016): *Greek Philosophy, Thales to Plato*, s. 144.

³⁶ Srov. ASMUS, V.F. (1986): *Antická filozofie*, s. 109.

podporuje skutečnost, že v *Symposiu*, kde jsou oba účastníky hostiny, nemůže být řeč o nějaké zášti mezi oběma. Na druhou stranu v *Obraně* Platón činí Aristofanovu komedii přímo odpovědnou za špatnou Sókratovu pověst.

V tomto díle je Sókratés vykreslen jako někdo, kdo se zabývá i přírodními vědami. V *Obraně* Sókratés odmítá, že by se jimi kdy zabýval. Ve *Faidónu* ovšem, jehož tématem je nesmrtelnost duše, rozvíjí řeč právě o věcech přírodních (*ta fysika*). Rovněž Xenofón ve svých *Vzpomínkách* vykládá Sókratovy přírodovědecké názory. V mládí Sókratés možná studoval přírodní vědy, ale v době, kdy byl Platón jeho žákem, soustředil se už výhradně na záležitosti lidské.

Dvacet čtyři let po uvedení této komedie byl Sókratés odsouzen k smrti. Podle obžaloby Sókratés zkoumá věci pod zemí i nebeské, slabší důvody činí silnějšími a učí tomu i jiné, kazí mládež a nevěří v bohy, ve které věří obec. (*Ap. 19b, 23b*) A ačkoli se jedná o karikaturu, všechny tyto body v *Oblacích* najdeme.

Tato komedie bezpochyby pomáhala utvářet veřejné mínění o Sókratovi. I v *Obraně* ji Platón zmiňoval jako zdroj zaujetí proti Sókratovi.³⁷

³⁷ Srov. FISCHER, J. L. (1992): *Případ Sokrates*, s. 40.

5 SÓKRATÉS V ARISTOTELOVĚ DÍLE

Aristotelés se se Sókratem osobně nesetkal, ale v době, kdy studoval v Platónově Akademii, byla tam Sókratova filosofie stále živá. Aristotelés nevěnuje Sókratovi ve svém díle mnoho prostoru, zmiňuje se o něm jen na několika málo místech v *Metafyzice* a *Etice Nikomachově* a *Etice Eudémově*. Ve svých dílech rozlišuje Sókrata mladšího a Sókrata staršího, kde první je ten před Platónem, druhý pak je ten, který je protagonistou Platónových dialogů. Někde je pak jmenován pouze Sókratés.

V *Metafyzice* konkrétně zmiňuje Sókrata třikrát. Poprvé v knize první v kapitole věnované kritice Platónova učení o ideách a číslech. Zde zmiňuje Sókrata pouze jako někoho, kdo se nezabýval filosofií přírody, ale etickými otázkami, hledáním obecného a snažil se o pojmové vymezení. (*Met. 987b*)

Dále se o něm zmiňuje v knize třinácté, kde se pojednává o učení o ideách. Zde připisuje Sókratovi prvenství ve vědeckém zkoumání mravních ctností a snaze o jejich vymezení. Sókratés se při hledání závěrů snažil určit, co věc je, neboť to je počátkem. Aristotelés přičítá Sókratovi dvě věci, a to důkazy z návodu (závěry z předpokladu) a obecná určování pojmů. (*Met. 1078b*)

Poslední zmínka je rovněž ve třinácté knize, kde Aristotelés říká, že Sókratés byl tím, kdo dal podnět k tomu, že obecniny jsou vnímány jinak než jednotliviny, aniž by ovšem tyto od sebe oddělil, což podle Aristotela bylo správné. Neboť na rozdíl od Platóna Aristotelés neuznává dualismus spočívající v oddělení toho, co je smyslově vnímatelné, měnící se a nestálé od toho, co je obecné, tedy idejí. (*Met. 1086b*)

V sedmé knize *Etiky Nikomachovy*, která se věnuje zdrženlivosti a rozkoši, nesouhlasí se Sókratovým míněním, že ten, kdo má vědění, nemůže být nezdrženlivý. Podle Aristotela i ten, kdo má vědění, nejen pouze mínění, může být nezdrženlivý. Mimo jiné třeba proto, že některé žádosti jsou užitečné a ty je dobré následovat. (*EN 987b*)

V *Etice Eudémově* se Sókratés objevuje v knize první, která pojednává o ctnosti a moudrosti. Zkoumá se, jaká je jejich přirozenost a jestli jsou samy součástí dobrého života nebo jsou to jednání, která v nich mají původ. Podle Aristotela se Sókratés starší správně domníval, že cílem poznání je ctnost a všechny ctnosti pak jsou věděním. Být spravedlivý je tedy stejné jako vědět, co je to spravedlnost. Proto zkoumal, co je to ctnost, ne z čeho vzniká. (*EE 1216b*)

6 SÓKRATOVA FILOSOFIE

6.1 Zrod morálního filosofa

Podle Aristoxena byl mladý Sókratés hoch, který utíkal z otcovské dílny a vedl nezřízený život. Od mládí prý slyšel „daimonion“, vnitřní varovný hlas, o kterém byl přesvědčen, že je božského původu. Jeho útky z otcovské dílny můžeme považovat za projev konfliktové situace, která byla následkem jednak jeho nízkého původu a jednak vědomím duševní nadřazenosti. Ctnost (zdatnost), která je ústředním pojmem Sókratovy filosofie, byla stále ještě výsadou urozených, která nebyla neurozeným dostupná. Je možné, že Sókratův přítel Kritón, sám pocházející z aristokratické rodiny, podporoval v Sókratovi tyto třídní předsudky a posiloval ho v jeho zvýšeném sebecitu. Sókratés nevynikal ani příjemným vzhledem. Těmto nedostatkům čelil tím, že se podrobil přísné sebekázni a prostému životnímu stylu. Svou vášnivost krotil sebeovládáním. Cestou sebepoznání tak nabyl rozumnosti a tím i zdatnosti, dokázal se spravedlivě rozhodovat a spravovat své věci osobní i věci obecné, politické. Nabyl tedy spravedlnosti skrze svou rozumnost a stal se tím skutečným filosofem.³⁸

6.2 Sókratova dialektika

Fischer uvádí některé základní premisy Sókratova myšlení. První z nich je ta, že zdatnost je rozumově zdůvodněná znalost (rozumnost, rozvážnost nebo moudrost). Z toho plyne, že zdatnost je jedna jediná, což vylučuje, aby někdo byl zdatný pouze v jednom ohledu a dále, že nikdo nemůže vědomě jednat proti dobrému poznání nebo vědění. To vede k totožnosti, tedy zaměnitelnosti dobra, krásy, prospěšnosti, libosti a rozumnosti. Další premisou je, že dokonalost sídlí jen v duši, ovšem pouze, pokud jí vládne rozumnost. Tělesné hodnoty jsou druhořadé, nepřispívají ke zdatnosti, ale také jí nijak nepřekážejí. Vše, co slouží tělu nebo je jeho dílem je stejně druhořadé a nedůstojné dokonalého muže. Jediné, čemu se má odevzdávat, je péče o duši, čehož je možné dosáhnout sebepoznáním.³⁹

V pozdějších dialozích se již objevuje teorie o idejích, takže s opatrností by bylo možné časově oddělit rané dialogy a pozdější vzhledem k tomu, že v pozdějších se již tato teorie objevuje.⁴⁰

Důležitým aspektem sokratovského dialogu je vhodný partner. Je to vždy někdo, kdo je otevřený novému poznání a ochotný někdy zčásti, někdy zcela změnit své původní stanovisko k předmětu rozhovoru. Začíná se zdánlivě jednoduchou otázkou, *co je nějaké X*, o které v rozhovoru jde. Kde *X* představuje zpravidla nějakou ctnost (*areté*) a partner je zprvu přesvědčený, že ví, co ono *X* je.

Partner v rozmluvě poté odpoví, a Sókratés mu klade doplňující otázky. Cílem toho je ukázat, že nové odpovědi budou v logickém rozporu s odpovědí na první otázku. Partner tedy svoji odpověď opraví. Sókratés znovu tuto opravu podrobí stejné zkoušce. Opět vznikne rozpor mezi původním vymezením a novou otázkou. Znovu se tedy hledané vymezení opravuje. Ve většině dialogů není definitivně pravdivého vymezení dosaženo, ale vyvrátí se nepravdivé názory spolubesedníků. Rozpor je zde chápán jako nutná podmínka přiblížení se k pravdě prostřednictvím odstranění omylů. Je to pouze stimul

³⁸ FISCHER, J. L. (1968): *Dějiny filosofie, Sešit I, Řecká filosofie*, s. 17-18.

³⁹ Srov. FISCHER, J. L. (1992): *Případ Sokrates*, s. 109-110.

⁴⁰ Srov. ASMUS, V.F. (1986): *Antická filozofie*, s. 121.

k dalšímu zkoumání, které nutně vede k pravdě, ale které jako pravda bude zbaveno všech rozporů. Tuto Sókratovu metodu je možné identifikovat zvláště v Platónových raných dialozích, postupuje se zde induktivně až ke snaze vymezit pojem předmětu hovoru.⁴¹

6.3 Metoda

Sókratés stál u zrodu učení o obecném pojmu ve filosofii. Soustředil

Se především na stanovení významu určitého rodového termínu. Jak bylo uvedeno výše, otázky, které směřuje na své partnery, vedou k rozporům. Rozpor spočívá buď v různých jednotlivých předmětech, jevech..., které by tento termín neměl zahrnovat nebo které by naopak zahrnovat měl a nezahrnuje. Partner se dostává znovu a znovu do rozporů a je nucen přiznat, že nedosáhl přesného pojmu pro dílčí fakty, zahrnuté do zkoumaného obecného termínu nebo že taková obecná vlastnost neexistuje a zobecnění, ke kterému se dospělo je pouze čistě slovní a nepravdivé. Sókratés anticipoval něco, co později Platón a Aristotelés popsali jako dvojí cestu dialektického procesu, tedy rozdělení jediného na mnohé a spojení mnohého v jediné.⁴²

Sókratovo učení o obecném přejal Platón ve své teorii idejí. Nelze přesně určit hranici mezi oběma učením.⁴³

⁴¹ Srov. ASMUS, V.F. (1986): *Antická filozofie*, s. 127-128.

⁴² Tamtéž, s. 121-122.

⁴³ Tamtéž, s. 123.

ZÁVĚR

Sókratés ovlivnil mnoho osob a byl vzorem nejen pro své žáky. A mnoho z nich si nárokovalo jeho odkaz a prohlašovalo se za jeho pokračovatele.

Napříč staletími a napříč díly mnoha autorů nepanuje shoda na tom, jaký vlastně historický Sókratés byl a jaká byla jeho filosofie. Vzhledem k tomu, že neexistuje žádný autentický zdroj, nelze ani jednu z interpretací s určitostí označit jako mylnou nebo naopak jako správnou. A to i přesto, že někteří autoři byli jeho současníky a znali ho osobně. Dokonce i u jediného autora, konkrétně Platóna, můžeme nejen najít několik Sókratů, a rovněž nevíme, kde končí Sókratés a začíná Platón.

Důležitým aspektem je také společenské postavení jednotlivých autorů a jejich „zaměstnání“. Zatímco například Platón byl nejen velkým filosofem, ale také literárním umělcem, jehož díla mají nesporně velkou uměleckou hodnotu, Xenofóntův popis osob a událostí je zase až vojensky strohý. Je třeba si uvědomit, že pokud se nejedná o dílo přísně vědecké, každý autor do svého díla vkládá i své vlastní myšlenky a názory, popisuje události ze své vlastní perspektivy. Pokud se jedná konkrétně o Sókrata, autoři, kteří ho učinili jednou z postav nebo dokonce hlavní postavou svých děl, byli lidé různých profesí a zaměření, od filosofů přes básníky a dramatiky až po vojáky a státníky. Není tedy divu, že každý z nich do svých děl promítnul své vlastní názory, ambice, životní postoje a v neposlední řadě také svůj vztah k tomuto neobyčejnému muži.

Sókratův přínos západní filosofii je především v dialektické metodě, kterou položil základy kritického myšlení. I přesto, že jeho metoda nepředstavuje žádný ucelený systém, byla základem pro učení o obecném pojmu. Platón na jeho úsilí navázal, nicméně teprve Aristotelés vytvořil logický systém.

Značná část této práce je věnována Platónovým dialogům, které jsou bezpochyby nejrozsáhlejším dokladem o Sókratově filosofii. V ostrém kontrastu k ostatním dialogům stojí pak *Kleitofón*, o němž nepanuje shoda na tom, zda jde vůbec o Platónovo dílo. Důvody pro a proti jsem popsala v části, která se tímto krátkým dialogem zabývá. Jedinečnost tohoto dialogu spatřuji nejen v tom, že jde o jediný dialog, který je kritikou Sókrata, ale především v tom, že zde je explicitně vyjádřeno to, co můžeme vyčíst ze všech Platónových dialogů. Sókratés, jak praví Kleitofón, „povzbuzuje“ své žáky či posluchače k tomu, aby jednali spravedlivě a starali se především o svoji duši, ale nikdy neukáže, jak toho mají dosáhnout.

Cílem této bakalářské práce bylo přiblížit na základě dostupné literatury Sókratovo působení a jeho filosofii v dílech jiných autorů. Svědectví o Sókratovi je především díky Platónovi velmi rozsáhlé a tato práce neobsáhla ani zdaleka všechny aspekty jeho dialogů. Nicméně vytyčený cíl práce splnila, ukázala Sókrata a jeho filosofii v hlavních pramenech, které máme zachovány. Je toho mnoho, o co by tato práce mohla být rozšířena anebo naopak by celá práce mohla být založena na jediném díle, jeho části nebo pouze myšlence.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Primární literatura

ARISTOFANÉS. *Oblaky*. Přeložil Jan ŠPRINCL. Praha: P. Rezek, 1996. ISBN 80-901796-8-1.

ARISTOTELÉS. *Etika Eudémova*. Přeložil Viktor ZAVŘEL, přeložil Jan BRÁZDIL. Praha: Dybbuk, 2020. Stoa. ISBN 978-80-7438-233-8.

ARISTOTELÉS. *Etika Níkomachova*. 3., nezměn. vyd. Přeložil Antonín KŘÍŽ. Praha: Rezek, 2009. ISBN 978-80-86027-29-6.

ARISTOTELÉS. *Metafyzika*. 1. vyd. Praha: Jan Laichter, 1946, 498 s.

PLATÓN. *Epinomis: Minós ; Kleitofón : pseudoplatonika : epigramy*. 2. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1997. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-86005-42-9.

PLATÓN. *Euthyfrón: Obrana Sókrata; Kritón*. 5., opr. vyd. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2005. ISBN 80-7298-140-4.

PLATÓN. *Faidón*. 4., opr. vyd. Praha: Oikoymenh, 2000. Platónovy spisy. ISBN 80-86005-26-7.

PLATÓN. *Charmidés: Lachés ; Lysis ; Theagés*. Čtvrté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2019. ISBN 978-80-7298-357-5.

XENOFÓN. *Vzpomínky na Sokrata*. V Praze: Společnost přátel antické kultury, 1940. Biblioteka Museion

Sekundární literatura

ASMUS, Valentin Ferdinandovič. *Antická filozofie*. Praha: Svoboda, 1986. Členská knihovna (Svoboda).

BURNET, John. *Greek Philosophy - Thales to Plato*. Burnet press, 2007. ISBN 978-1406766011.

COPLESTON, Frederick Charles. *Dějiny filosofie*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2014. Prameny spirituality. ISBN 978-80-7412-167-8.

FISCHER, Josef Ludvík. *Dějiny filosofie*. Sešit I, Řecká filosofie. Olomouc: Krajský pedagogický ústav, 1968, 64 s. ISBN (Brož.).

FISCHER, J. L. Případ Sokrates. 2.vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1994. 170 s. ISBN 8071061107.

PATOČKA, Jan. *Sókratés: přednášky z antické filosofie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. Na pomoc učitelům (Státní pedagogické nakladatelství).

Ernst Schleiermacher, F. D. *Introductions to the Dialogues of Plato* (W. Dobson, Trans.), 1977. ISBN 978-0344594076.

VLASTOS, Gregory. *Socrates: ironist and moral philosopher*. Cambridge University press, 1991. ISBN 0521 30733 3.

Abstrakt

TESÁRKOVÁ, M. *Sókratés*. České Budějovice, 2023. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra filosofie a religionistiky. Vedoucí práce Mgr. Jiří Stránský, Ph.D.

Klíčová slova:

Sókratés, filosofie, dialog, dialektika, Obrana, Kritón, Lachés, Euthyfrón, Platón, Xenofón, Aristofanés, Aristotelés.

Abstrakt:

Práce se zabývá Sókratovou filosofií a působením. Cílem práce je rekonstrukce Sókratovy filosofie na základě dostupných pramenů. Hlavní část je věnována Platónovým dialogům a jejich rozboru. Dalšími autory jsou Xenofón, Aristofanés a Aristotelés. V závěru jsou popsány některé problémy, které vyvstávají při pokusu o výklad Sókratova působení. Závěr rovněž obsahuje shrnutí Sókratova přínosu pro západní filosofii.

Abstract

Socrates

Keywords: Socrates, philosophy, dialogue, dialectic, Defense, Crito, Laches, Euthyphro, Plato, Xenophon, Aristophanes, Aristotle

This thesis deals with Socrates' work from available sources. The aim of the thesis is to describe the main sources from which information about Socrates can be drawn. The main part is devoted to Plato's early dialogues and their analysis. Furthermore, the work is devoted to the work of Xenophon, Aristophanes and Aristotle.